

ЕКСПАНСІЯ (від лат. *expansio* — розповсюдження) — поширення впливу однієї країни на одну або кілька сфер життя іншої країни. Розрізняють політ., екон., культурну, інформ., екол. Е., які взаємопов'язані та підсилюють одна одну. Е. притаманна державам, що претендують на лідерство у регіон. або глобал. масштабах. Її об'єктом можуть стати не лише країни, що розвиваються, а й розвинені держави (як приклад — Е. амер. культури у Зх. Європі). 1901 нім. вчений Ф. Ратцель у праці «Über die Gesetze des räumlicher Wachstum der Staaten» («Про закони просторового росту держав») сформулював і прокоментував 7 законів Е.: розвиток культури спричинює зростання розмірів держави (чим вищий культур. рівень країни, тим привабливіша вона для менш розвинутих сусід. держав); зростання розмірів держави, у свою чергу, призводить до швидкого розвитку науки, техніки, торгівлі; держава розширюється за рахунок поглинання менш значних політ. одиниць; держ. кордон — індикатор росту й могутності країни; держава прагне підпорядкувати собі насамперед найважливіші для її розвитку регіони (узбережжя, бас. річок, р-ни, багаті ресурсами); імпульс до Е. надходить ззовні, внаслідок ослаблення сусід. держав; тенденція до розширення за рахунок асиміляції слабших націй постійно наростає. Е. є однією з ознак рев. типу міжнар. поведінки, що знаходить вияв у т. зв. експорті революцій. Цей термін з'явився наприкінці 18 ст. і пов'язаний із подіями Франц. революції, однак знач. поширення він набув після встановлення у Росії рад. влади. Лідери більшов. партії, намагаючись взяти під свій контроль землі колиш. Рос. імперії та «експортувати» революцію у європ. країни, створювали на їхній тер. формально незалежні держ. і політ. інституції, які після захоплення влади закликали на допомогу Червону армію. Таким чином вони фактично відновили колишню Рос. імперію, але через брак сил та виснажливу громадян. війну не змогли надіслати військ. допомогу проголошеним 1919 Бавар., Словац., Угор. рад. респ. і поширити політ. Е. у Європу. Пізніше керівництво КПРС щедро фінансувало діяльність комуніст., марксист. та ін. партій лівого спрямування у Зх. Європі, Пн. Америці й, особливо, країнах Африки, Азії, Лат. Америки, з метою встановлення там прокомуніст. режимів. Посилення наприкінці 20 — на поч. 21 ст. екон. Е. пов'язане із розвитком процесу [глобалізації](#) та спричинене прагненням до підвищення прибутків в умовах жорсткої конкурент. боротьби за ринки збуту, джерела сировини, вигідні сфери прикладення капіталу. Її розповсюдженню сприяє лібералізація торгівлі товарами та послугами, спрощення митних режимів, зняття обмежень у міжнар. торгівлі. Осн.

агентами екон. Е. є транснац. корпорації та банки, Е. яких, з одного боку, сприяє підвищенню темпів і рівнів екон. розвитку відстаючих країн, з ін. — підвищує диспропорції їхнього розвитку. Як правило, у країнах, що розвиваються, розміщують підприємства, пов'язані з виробництвом трудомістких продуктів первин. оброблення, де використовують дешеву робочу силу, в розвинених країнах — високотехнол. підприємства авіац.-косміч., електрон. та ін. галузей промисловості. Своєрідною екон. Е. були проведені у 1990-х рр. в усіх європ. постсоціаліст. країнах (зокрема й Україні) екон. реформи (впроваджували МВФ і Світ. банк), які передбачали різке обмеження втручання держави в економіку, глобал. інтеграцію у світ. економіку, лібералізацію екон. відносин, тотал. приватизацію, широке використання іноз. інвестицій. Не враховуючи наук.-тех. потенціал, нац. інтереси та специфічні особливості, МВФ і Світ. банк втручалися у внутр. справи країн шляхом нав'язування умов надання кредитів. Екон. Е. тісно пов'язана з екол. Е. — переміщенням екологічно шкідливих вироб-в із індустріально розвинених країн до менш розвинутих, а також розміщення там могильників шкідливих відходів хім. і ядер. пром-стей. Екол. Е., що поширилася від серед. 1980-х рр., завдає знач. шкоди довкіллю та погіршує екол. ситуацію у світі. Ресурсна Е. (особл. форма екол.) полягає у намаганні транснац. корпорацій посилено експлуатувати природні ресурси ін. країн, заощаджуючи їх на тер. влас. держави. Для стимулювання розвитку економіки та захисту влас. виробників в екон. політиці держави необхідно поєднувати відкритість економіки з протекціоніст. заходами у кожному конкрет. випадку екон. Е.

Культурна Е. — процес поширення явищ матеріал. та духов. культур і мови за межі первин. ареалу (необхід. передумовою є наявність принаймні двох нерівнознач. учасників діалогу культур). Її можуть здійснювати безпосередньо носії культури, яка є суб'єктом експансії, шляхом агресив. просування й демонстрації влас. культур. надбань, несприйняття культури слабшого в екон. або військ.-політ. відношеннях учасника діалогу культур. Завоювання та колонізація у часи античності, середньовіччя, Нового часу зазвичай призводили до асиміляції підкореного насел. та витіснення його культури на периферію. Зворот. процес відбувався, якщо культура завойовників відрізнялася відкритістю до зовн. впливу і за рівнем розвитку значно поступалася культурі завойованого населення. У сучас. світі осн. інструментами культур Е. стали процеси екон. модернізації, міжнар. інтеграції та глобалізації, які призводять до поширення культур. особливостей,

характер. для країн, що є світ. фінанс.-екон. центрами.

гуманітар. вимір: Наук. зб. К., 1998;

Рекомендована література

1. Кубеліус О. А. Конфесійний чинник в українсько-російських відносинах // Укр.-рос. відносини:

2. Дзюба І. М. Ідеологічні децибели «діалогу культур» // Там само.

Р. В. Пилипчук, Г. М. Казакевич

Бібліографічний опис:

Експансія / Р. В. Пилипчук, Г. М. Казакевич // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18817>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).